

RĂSPUNDEREA JURIDICĂ APLICATĂ PENTRU DEROGAREA DE LA NORMELE CE REGLEMENTEAZĂ ACTIVITATEA DE ÎNTEPRINZĂTOR

*Alexandru CUZNEȚOV,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)*

REZUMAT

Economia națională a Republicii Moldova este o realitate obiectivă, aflată în plin proces de transformare. Ea se înscrie printre valorile fundamentale ale societății și ar trebui să se bucure de ocrotire atât juridico-penală, cât și juridico-civilă.

Cuvinte-cheie: activitate de întreprinzător, răspundere juridică, răspundere penală, răspundere civilă.

SUMMARY

The national economy of the Republic of Moldova is an objective reality, which is in the process of transformation, and it is among the fundamental values of society must enjoy legal protection, Penal and civil.

Keywords: entrepreneurial activity, liability, criminal liability, civil liability.

La momentul actual, răspunderea juridică, aplicată pentru derogarea de la normele ce reglementează activitatea de întreprinzător, vizează în primul rând **răspunderea penală**. În sensul dat, articolul 126 al Constituției, caracterizând economia Republicii Moldova ca o economie de piață, se referă la economia națională. În același context reglementar, este statuat că statul trebuie să asigure, printre altele: libertatea comerțului și activității de întreprinzător; protecția concurenței loiale; crearea unui cadru favorabil valorificării tuturor factorilor de producție; protejarea intereselor naționale în activitatea economică, financiară și valutară etc.¹.

Așadar, conceptul de *economie națională a Republicii Moldova* este o categorie economică fundamentală, care desemnează ansamblul de resurse naturale și umane, de activități productive, de schimb și servicii, constituite ca ramuri sau domenii de activitate economică, pe teritoriul național al Republicii Moldova, ca rezultat al dezvoltării forțelor de producție și al diviziunii sociale a muncii, în cadrul frontierelor țării noastre².

Economia națională a Republicii Moldova este influențată, în principal, de modul de funcționare a diferitelor ramuri care o compun.

Până la începutul anilor '90 ai secolului XX, economia națională a țării se caracteriza prin sistemul centralizat-birocratic de conducere a activității economice, prin proprietatea colectivă, ruptă de cei care produceau, factori negativi care au determinat rămânerea în urmă a dezvoltării economiei naționale.

Tocmai de aceea, odată cu democratizarea societății, s-a impus, ca o necesitate imediată, efectuarea de schimbări de structură în economia națională.

A fost desființată proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, întreprinderile de stat fiind reorganizate ca societăți comerciale, funcționând după principiile economiei de piață³.

Totodată, s-a dat curs liber inițiativei private în economie, ceea ce a determinat apariția unui sector privat cu pondere din ce în ce mai mare în realizarea produsului intern brut în economia moldovenească, aceasta devenind astfel o economie de piață.

Concluzia ce se impune este că economia națională a Republicii Moldova este o realitate obiectivă, aflată în plin proces de transformare, și ea se înscrie printre valorile fundamentale ale societății, care trebuie să se bucure de ocrotire juridico-penală.

În dezvoltarea aserțiunilor date, menționăm că obiectul juridic generic al infracțiunilor economice este constituit din relațiile sociale economice, bazate pe următoarele principii de desfășurare a activității economice: libertatea activității economice; exercitarea activității economice în temeiuri legale; concurența loială a subiecților activității economice; buna-credință a subiecților activității economice; interzicerea formelor vădit infracționale ale conduitei subiecților activității economice⁴.

În privința obiectului juridic special al infracțiunilor economice, acesta îl reprezintă relațiile sociale ce vizează anumite valori sociale concrete, care derivă din economia națională a Republicii Moldova (de exemplu: relațiile speciale referitoare la încrederea publică în autenticitatea banilor sau a titlurilor de valoare, lezate prin infracțiunea de la art.236 Cod penal al RM; relațiile sociale ce țin de încrederea publică în autenticitatea cardurilor sau a altor cartele de plată, lezate prin infracțiunea de la art.237 Cod penal al RM; relațiile sociale privitoare la obținerea legală a creditului, lezate prin infracțiunea de la art.238 Cod penal al RM; relațiile sociale referitoare la acordarea legală a creditului, lezate prin infracțiunea de la art.239 Cod penal al RM; relațiile sociale ce țin de utilizarea conform destinației a mijloacelor din împrumuturile interne sau externe garantate de

stat, lezate prin infracțiunea de la art.240 Cod penal al RM etc.).

La majoritatea componentelor infracțiunilor economice, este necesar a stabili obiectul material⁵: banii sau titlurile de valoare false (ori materialele din care se fabrică acestea) sau banii ori titlurile de valoare autentice (în cazul infracțiunii de la art.236 Cod penal al RM); cardurile sau alte carnete de plată false (ori materialele din care sunt confecționate acestea), sau banii ori titlurile de valoare autentice (în cazul infracțiunii de la art.237 Cod penal al RM); documentația de credit (în cazul faptei penale, prevăzută la art.238 Cod penal al RM); banii care formează creditul (în cazul infracțiunii de la art.239 Cod penal al RM); mijloacele din împrumuturile garantate de stat (în cazul faptei infracționale prevăzută la art.240 Cod penal al RM) etc.

Din punctul de vedere al laturii obiective a infracțiunilor economice, este de notat că majoritatea dintre ele se comit prin acțiune. În cazuri mai rare, infracțiunile vizate sunt săvârșite pe calea acțiunii sau (și) inacțiunii (de exemplu, transportarea, păstrarea sau comercializarea mărfurilor supuse accizelor, fără marcarea lor cu timbre de control sau timbre de acciză; evaziunea fiscală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor; contrabanda; insolvabilitatea intenționată; încălcarea regulilor de exploatare, reparații și modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit etc.). Numai infracțiunea de la art.249 Cod penal al RM se comite prin inacțiune.

De asemenea, trebuie de menționat că o parte din componentele infracțiunilor economice sunt construite ca fiind formale (de exemplu, infracțiunile prevăzute la art.236, 237, 238, 243, 246, 247, 248, 256 Cod penal al RM). O altă parte a componentelor infracțiunilor din cap. X al părții speciale a Codului penal au o factură materială (de exemplu, faptele penale prevăzute la art.239, 240, 241, 242, 244, 245, 249, 250, 252, 253, 255 Cod penal al RM). În unele cazuri, componenta de infracțiune presupune existența semnelor unei infracțiuni materiale (de exemplu, faptele infracționale de la art.251, 254 Cod penal al RM).

În situația componentei infracțiunii, prevăzută la art.258 Cod penal al RM, există semnele atât ale unei infracțiuni formal-materiale, cât și ale unei infracțiuni materiale. În cazul componentei infracțiunii de la art.257 Cod penal al RM, se atestă structura infracțiunii formale, formal-materiale sau materiale, în dependență de varianta de realizare⁶.

Din perspectiva laturii subiective, toate infracțiunile economice sunt infracțiuni intenționate. Aceasta nu exclude manifestarea de către făptuitor a imprudenței în raport cu agravantele (de exemplu, în cazul faptei de la lit.b) alin.(2) și lit.b) alin.(3) art.254 Cod penal al RM etc.).

În unele cazuri, legea impune stabilirea scopului special al infracțiunii: scopul obținerii unui credit, fie al majorării proporției acestuia sau al obținerii unui credit

în condiții avantajoase (în situația faptei penale prevăzute la art.238 Cod penal al RM); scopul de a acoperi genurile activității de întreprinzător ilicite (în ipoteza infracțiunii de la art.242 Cod penal al RM) etc.

Subiectul infracțiunilor economice este, înainte de toate, persoana fizică responsabilă care la momentul săvârșirii infracțiunii are vârsta de 16 ani. De asemenea, în cazul infracțiunilor prevăzute la art.236-246, 248-251, 254 și 257 Cod penal al RM, subiectul poate fi persoana juridică ce desfășoară activitatea de întreprinzător.

Persoana fizică, care comite unele infracțiuni economice, trebuie să aibă calitățile unui subiect special: funcționar ori alt salariat în exercițiul funcțiunii (lit.b) alin.(2) art.237 Cod penal al RM); funcționarul instituției financiare care decide asupra acordării creditului (art.239 Cod penal al RM); persoana cu funcție de răspundere sau persoana care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală (lit.c) alin.(2) art.243 Cod penal al RM) etc.

Pentru derogarea de la normele ce reglementează activitatea de întreprinzător, întreprinzătorii sunt pasibili de **răspundere civilă**.

Astfel, vom începe de la afirmația că este dificil a găsi un alt concept juridic așa de mediatizat și controversat în literatura științifică de specialitate ca cel al răspunderii juridice, fapt pe deplin justificat, având în vedere rolul esențial al răspunderii juridice în universul dreptului⁷.

Abordarea metodologică, având la bază paradigma socialului, impune luarea în considerare a evoluției societății și a individului pentru a putea înțelege și explica diverse concepte juridice, cel al răspunderii juridice fiind unul fundamental. În acest context, Ion Craiovan întrebă, pe bună dreptate: „Ce am putea înțelege, de pildă, din complexa instituție a răspunderii juridice fără apelul la responsabilitatea socială și la o concepție asupra societății și omului?”⁸.

Pe aceeași linie de gândire, dar aducând în context și noțiunea responsabilității juridice, Lidia Barac menționează complexitatea instituției răspunderii juridice, instrument de bază al dreptului, ea fiind și mijloc de apreciere a comportamentelor supuse normelor juridice, o măsură a activității juridice și a calității ei⁹.

Încă în 1972, M.Costin, în lucrarea sa *Răspunderea juridică în dreptul R.S.R.*, milita pentru noțiunea de răspundere în sens pozitiv – adică, de conformare a comportamentului normelor sociale și de răspundere în sens negativ – adică, de neconformare, aceasta prezentându-se în diferite grade.

În ambele cazuri însă, funcția reglatoare a normelor sociale este evidentă, iar modalitățile concrete în care se realizează sunt diferite.

În timp ce conformarea conduitei se face voluntar, benevol, fără a implica intervenția unor forțe sociale coercitive, exterioare individului, ci numai un grad

înalt de conștiință civică, neconformarea nu reprezintă altceva decât o formă de manifestare a contradicției dintre interesul personal, materializat în acțiunea individului contrară normei sociale și interesului social general concretizat în acele norme¹⁰.

Abordarea teoretică a răspunderii juridice se complică și prin faptul polisemiei cuvântului *răspundere*, în special în acele limbi în care nu există, așa cum în limba română, două cuvinte pentru a desemna răspunderea și responsabilitatea.

În limba franceză, cuvântul „*responsabilité*” și în limba rusă „*ответственность*” sunt utilizate și pentru a indica atât acea obligație impusă din exterior de către stat subiectului de drept de a suporta consecințele nerespectării unei norme juridice în vigoare, în vederea restabilirii ordinii de drept în societate, cât și autoangajarea liber consimțită, obligația izvorâtă din sistemul de norme juridice devenind o datorie pe care și-o impune subiectul de drept prin autoconstrângere.

Prof. N.Popa consideră că responsabilitatea juridică este o atitudine conștientă și deliberată de asumare a grijii față de modul de realizare a normelor de drept privind integritatea ordinii juridice, precum și față de acțiunile pe care le întreprinde individul în vederea asigurării unui climat de legalitate în societate¹¹.

De menționat că această polemică vizavi de dimensiunea internă și cea externă a răspunderii juridice rămâne încă deosebit de disputată în literatura juridică din Federația Rusă. În operele savanților ruși, răspunderea juridică apare sub denumirea de *răspundere juridică pozitivă (sau prospectivă)* și *răspundere juridică negativă (sau retrospectivă)*.

Unii autori consideră că nu poate fi susținută ideea de a unifica într-un singur concept al răspunderii juridice și aspectul prospectiv, și cel retrospectiv, menționând că „este inadmisibilă unificarea într-un singur concept a atitudinii conștiente a individului de a executa obligațiile sale față de societate (binele) și acțiunea ilicită a infractorului (răul)”¹².

Acestui punct de vedere i se poate replica astfel că unificarea într-un singur concept nu înseamnă acceptarea și egala apreciere a acestor două atitudini ale subiectului de drept, care sunt diametral opuse. Sarcina științifică este de a găsi și a clarifica conținutul complex al conceptului de răspundere juridică, de a sublinia trăsăturile comune și particularitățile tuturor laturilor ce caracterizează conceptul nominalizat.

Această activitate poate fi mai eficientă, atunci când aceste două laturi ale răspunderii (prospectivă sau responsabilitatea, și retrospectivă, sau propriu-zis răspunderea) nu vor fi examinate separat, ci într-o permanentă confruntare a posibilităților ființei umane liberă de consecințe de a face alegerea și de a-și asuma obligația de a urma această alegere, inclusiv consecințele ei.

Pe această direcție a cercetării prezintă interes ceea ce J.Carbonnier a numit „sursa cosmogoniei noastre ju-

ridice” – dreptul roman, pentru a examina în context istoric anumite aspecte ale răspunderii juridice, și anume: cel al obligației și al vinei ca o condiție a răspunderii juridice.

Răspunderea constituie una dintre problemele de bază atât în practică, cât și în teoria dreptului civil. Anume răspunderea civilă servește drept instrument de protecție a relațiilor juridice civile în fața posibilităților atingeri ale drepturilor și intereselor subiecților raporturilor juridice de drept civil. De la originile dreptului civil și până în prezent, criteriul conform căruia cel ce aduce prejudiciu trebuie să răspundă pentru acțiunile sale și să suporte consecințe pentru încălcarea normelor dreptului civil a fost principiul fundamental al răspunderii juridice civile.

Răspunderea civilă intervine, conform opiniei autorilor R.Motică și Gh.Mihai, în principiu, doar atunci când prejudiciatul își manifestă interesul, apelând la forța de constrângere a statului, astfel încât nu victima aplică sancțiunea, ci calea ei legală este să se adreseze autorităților pentru a i se asigura tragerea la răspundere a autorului faptei ilicite civile și a i se repara prejudiciul¹³.

Atunci când o persoană este victimă a unui prejudiciu, prin care se aduce atingere integrității sale fizice, sentimentelor sau bunurilor sale, se pune problema dacă ea va trebui să se resemneze, suportând acest prejudiciu sau dacă va putea să obțină repararea acestuia de la o altă persoană. Teoria răspunderii civile urmărește să răspundă la această întrebare și să stabilească în ce condiții o persoană poate fi considerată responsabilă de prejudiciul suportat de altul și ținută să-i repare acest prejudiciu.

Autorii I.Albu și V.Ursă consideră că esența răspunderii civile și, totodată, elementul care o distinge față de oricare dintre celelalte forme de răspundere juridică, legând-o în același timp de fiecare dintre acestea, este îndatorirea de reparare. Din acest punct de vedere, se poate spune că a răspunde din punct de vedere civil înseamnă, de fapt, a repara prejudiciul cauzat altuia, iar a repara un prejudiciu înseamnă, în sens juridic, a răspunde din punct de vedere civil.

Locul și importanța răspunderii civile pot fi subliniate și prin faptul că această răspundere, susține A.Voicu, indiferent că este delictuală sau contractuală, prin principiile și funcțiile sale, prin condițiile pe care se întemeiază și finalitățile ei, constituie dreptul comun în materie de răspundere patrimonială, contribuind la ocrotirea drepturilor subiective și intereselor legitime ale tuturor persoanelor fizice și juridice¹⁴.

În acest context, evidențiem că răspunderea civilă are un caracter de drept comun, în raport cu răspunderea ce se antrenează după normele aparținând aproape tuturor celorlalte ramuri ale sistemului de drept. Răspunderea civilă, fiind elaborată ca o instituție de aplicare generală, s-a detașat de alte forme de răspundere,

îndeosebi de răspunderea penală, fără însă a-și fi pierdut aptitudinea de a fi utilizată ca o regulă în materie. De altfel, teoria răspunderii în general a fost elaborată, fundamentată și explicată pornindu-se de la răspunderea civilă.

În această ordine de idei, remarcăm faptul că problema formulării unei definiții cuprinzătoare și de maximă generalitate a noțiunii de răspundere civilă a fost și încă mai este o preocupare a doctrinei dreptului civil. Aceasta este explicația faptului că i s-au dat mai multe interpretări. Astfel L. Barac definește răspunderea civilă ca pe o instituție aparținând dreptului civil, care cuprinde un ansamblu de raporturi juridice complexe ce se nasc între cel ce prin fapta sa cauzează altuia un prejudiciu și victima acestui prejudiciu, în scopul asigurării reparării daunelor astfel pricinuite, în vederea menținerii și promovării securității civile, garanția respectării și promovării ordinii juridice, în ansamblul său.

Civilişti ruși A. Sergheev și Iu. Tolstoi sunt de părere că răspunderea civilă este o sancțiune complementară aplicată față de delincvent sub formă de obligații civile sau privarea de drepturile civile ce-i aparțin, S. Grișaev consideră că răspunderea civilă constă din obligarea delincventului să suporte consecințe patrimoniale nefavorabile cu titlu gratuit sub formă de micșorare a patrimoniului său.

O definiție a răspunderii civile pe care o considerăm mai reușită este cea susținută de L. Pop: „Răspunderea civilă este o formă a răspunderii juridice care constă într-un raport de obligații în temeiul căruia o persoană este îndatorată să repare prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa ori, în cazurile prevăzute de lege, prejudiciul pentru care este răspunzătoare”. Legislația civilă a Republicii Moldova nu prevede o definiție concretă a răspunderii civile.

În literatura de specialitate autohtonă, de asemenea, nu există o accepție unică în ceea ce privește definiția răspunderii civile. Astfel, A. Băieșu definește răspunderea civilă ca fiind o formă a constrângerii de stat care constă în delegarea oricărei persoane de a repara prejudiciul cauzat altuia prin fapta sa ilicită prevăzută de lege sau de contract.

Profesorul A. Bloșenco consideră că răspunderea civilă constă în restabilirea stării materiale a persoanei vătămate din contul patrimoniului delincventului sau din contul persoanei responsabile pentru prejudiciul cauzat.

Răspunderea asociațiilor poate fi diferită, ca de exemplu în societatea în comandită, în dependență de statutul de comanditar sau de comanditar¹⁵.

Răspunderea comanditaților. Comanditații răspund ca și asociații societății în nume colectiv, adică nelimitat și solidar. Creanțele vor fi satisfăcute inițial din bunurile societății și numai în cazul neacoperirii lor integrale se va răspunde și cu bunurile personale ale comanditaților. *Comanditații*, având și calitatea de administratori ai societății, vor putea fi trași la răspun-

dere administrativă sau penală pentru acțiuni ilegale și contrare intereselor societății.

Răspunderea comanditarilor. Comanditarii nu răspund pentru obligațiile societății în comandită, dar suportă, în limita valorii participațiunii lor la capitalul social, riscul activității ineficiente. Dacă societatea devine insolubilă până la transmiterea deplină a aportului de către comanditar, acesta va putea fi urmărit pentru cota netransmisă. Persoana care devine comanditar al unei societăți în comandită existente suportă riscul pierderilor în limita participațiunii sale și pentru obligațiile născute până la momentul dobândirii calității de asociat. Clauza *actului* de constituire care prevede altfel este inopozabilă terților¹⁶.

Societatea în comandită răspunde în fața debitorilor cu tot patrimoniul său, iar în caz de insuficiență, și cu bunurile personale ale asociaților comanditați. Societatea în comandită nu poate să răspundă pentru obligațiile personale ale asociaților. Creditorii personali, și cei ai comanditaților, și cei ai comanditarilor, pot urmări participațiunea asociatului comanditar sau dreptul la active al asociatului comanditar.

Note:

¹ Babii V., *Cu privire la răspunderi constituționale* // Materialele conferinței practico-științifice internaționale a studenților, doctoranzilor și tinerilor savanți „Probleme ale dezvoltării economiei de piață și dreptului în condițiile actuale”, sub red. Gheorghe Costachi, mun. Bălți, 12-13 mai 2006, Tipogr. Centrală, Chișinău, 2006, p. 692.

² Stati V., *Noțiunea, caracterizarea generală și tipurile infracțiunilor economice* // *Revista Națională de Drept*, 2007, nr.1, p. 33.

³ Visterniceanu E., *Experiența legislativă a unor state cu economie de tranziție în combaterea infracțiunii de tâlhărie* // *Revista Națională de Drept*, 2003, nr.5, p. 49.

⁴ Babii V., *Rolul sistemului bancar în cadrul economiei* // *Legea și viața*, 2006, nr.12, p. 41.

⁵ Cușnir V., *Varietăți de sancțiuni pentru delictul fiscal* // *Buletinul Judecătorei Economice și serviciului fiscal de stat*. Chișinău, 2002, nr. 4, p. 17.

⁶ Negru B., *Responsabilitatea și răspunderea juridică într-un stat democratic și de drept* // *Revista Națională de Drept*. Ediție specială, 2006, nr.12, p. 43.

⁷ Chicu O., *Aspecte istorico-teoretice privind răspunderea juridică* // *Revista Națională de Drept*, 2008, nr.9, p. 39.

⁸ Craiovan I., *Metodologie juridică*, Universul juridic, București, 2005, p. 76.

⁹ Barac L., *Răspunderea și sancțiunea juridică*, Lumina Lex, București, 1997, p. 343.

¹⁰ Costin M., *Răspunderea juridică în dreptul R.S.R.*, Dacia, Cluj, 1972, p. 16.

¹¹ Popa N., *Prelegeri de sociologie juridică*, București, 1989, p. 209.

¹² Марченко М.Н., *Проблемы теории государства и права*, Москва, 2001, с. 635.

¹³ Minea M., *Constituirea societăților comerciale*. Teză de doctorat, Univ. „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca, 1994, p. 77.

¹⁴ Voicu A., *Răspunderea civilă delictuală cu privire la activitatea sportivă*, Lumina Lex, București, 1999, p. 120.

¹⁵ Balmuș V., *Persoana juridică de drept public* // *Legea și viața*, 2009, nr.9.

¹⁶ Craiovan I., *op.cit.*, p. 112.